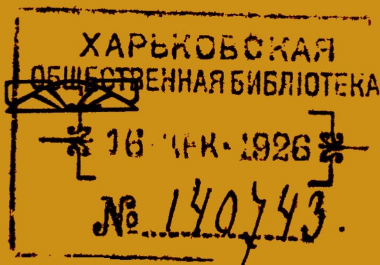
М. ГАЛУЩИНСЬКИЙ

Semper tiro - Все воїн

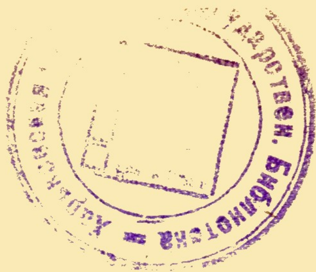
Промова з приводу 5-літної річниці смерти

ІВАНА ФРАНКА

ЛЬВІВ 1921.

З друкарні „Діла“ — Ринок ч. 10.

Ще так недавні часи, як ми святкували Його ювилей, а вже нам доводиться святкувати річницю його смерти. Як тяжко погодити ся з цею страшною думкою, а все таки вона сумна дійсність, і сьогодні ми стоїмо у так важкім часі без Великого духового Провідника, в часі, коли наче осторогою перед нами слова:

„Та ніде той не дійде,
хто не має цілі. Човне, як пливеш,
то знай-же де!“

в часі, коли про цілу Україну можна сказати:

„Время йде на неї люте,
перехрестная дорога
перед нею — хто покаже,
яким шляхом їй іти“.

Полишилися нам, що правда, його високі думки, розсіяні скрізь по його творах, його „огонь Титана і вода Лети“ його „огонь в одежі слова“, його

„безсмертна, чудотворна фея, правдива іскра Прометея“. Вони мають налягти на нашу душу, як печать духа Великого Учителя, котрий нам дав „весь вік свій“, „весь труд у незломнім завзяттю“ і пустив нас такими „у мандрівку століть“.

Та хочби ми як величалися тою печаттю, хоч би як гордилися невмірущим і незагибаючим тавром, коли із свого боку не покажемо що у нас глибоке зрозуміння високих думок, не гідні будемо цього, що серед нас ріс, страждав, що нас учив і провадив, що за нас терпів Іван Франко. Инакше завели би ми Великого Покійника у правді його слів: „Жию вірою і надією, що високі духові прикмети будуть розвиватися чимраз краще серед нашого народу“.

Він-жеж

„замість: . . . .
багатіти й цвисти“,

тягнув свою життєву тачку не до якоїсь фантастичної мети.

Не даром сходив він

„. . . .в низ, де гниль, погані лярви,
де душно, мрачно, пути знай дзвенять
і чахне дух серед зневіри і глуму“.

Не даром він кликав:

„Люде! Діти!
До мене! Я люблю вас, всіх люблю!
І все зроблю, що будете хотіти!
Чи крови треба — кров за вас проллю!
Чи діл — я сильний, віковічні скали
розторощу, на землю повалю".

Не даром він

„тяг — чужого скарбу повні міхи".

Не даром

„на весільную дарабу
він ніколи не попав".

Не даром

„. . . . та Україна,
сей квітчастий рай веселий,
се важке, крíваве пекло!,"
ся „крівава в серці рана",

не була ніколи для нього чужа.

„А чи-ж я свої найкращі
думи і чуття й змагання
не віддав їй на услуги
в тій великій боротьбі?

Чиж не був я їй порадник
на непевнім роздорожу?
Чи не додавав відваги
її втомленим борцям?"

Не даром

„бажав я для скованих волі,
для скривджених красшої долі

і рівної правди для всіх".
„Я думав про людське братерство нове
і думав, чи в світ воно швидко прийде?"

В бажаннях, думках, ділах не знав ріжниці.

„мені так дуже жаль всіх людей,
тих бідних, засліплених! Я їх так
люблю з їх сліпотою й лютим горем,
з їх поривами до добра".

і

„як душа їх душі підіймавсь
...тоді много рази
до найвисших піднебних висот
і вітхнення й екстази".

Сповняв найтяжчу службу терна,

„Здобувати-му поле для вас
хоч самому не треба,
і стелитися буду в низ
виж буяйте до неба.

Боронити-му вступу до вас
спижевими спичками,
і скрашати-му всі пустирі
молочними квітками.

І служити-му зайцю гніздом,
пристановищем птаху,
щоб росли ви все краще, а я
буду гинуть на шляху".

І ніколи не жалував, що підійнявся тієї тяжкої служби.

„Нехай і так! Я радо йду
на чесне праве діло!

За нього радо в горю вмру
і аж до гробу додержу
свій прапор ціло".

——

Так, але те все його праця і ми сьогодні чуттєво у піднесенім настроєви духа може і оцінюємо його і може даємо сього докази святами, поклонами, великими словами. Коли одначе хочемо, як слід, виповнити заповіти Великого Учителя, треба налаштувати до сього наше життя.

Воно

„...коротка, та безмежна штука,
і незглубиме творче ремесло,
що зразу, бачиться тобі, було
лиш опяніння, забавка, ошука".

Воно мусить урости „в необнятий розмір", воно мусить віссати „всю душу, всі мрії твої", мусить забрати „всі сили", а ти чоловіче, говорити-меш ще: „Мало!" „Для високих дум", для „сучасних нужд" мусиш відрікатися звичайних життєвих утіх, ти мусиш

„погорди не лякаться,
у світлу ціль зостріливши весь ум",

„служити інтересам свойого рідного народу та загально людським поступовим,

гуманцим ідеям". Тобі, плебеєви, не вільно „учтою життя" „переситититися",

„поки там під тином з голоду та стужі,
умирають, бідні, зойкають недужі".

„Гашіш та опій" мають бути тобі противні, твоїм окликом має бути:

„нам хочесь жити, биться
з противником, нам люба праця, рух,
ми хочем справді плакать, веселиться,
любить, ненавидіть".

Бо

„лиш хто любить, терпить,
в кім кров живо кипить,
в кім надія ще лік,
кого бій ще манить,
людське горе смутить"
а добро веселить —
той цілий чоловік".

„Лиш боротись значить жить..."

Ми мусимо научитися справді цінити

„ту малую мірку мук і болю,
котрі приняли в сім життю
за правду за добро, за волю".

Але так

„уміти жить!" — се „трудне, високе вміння,
котрого жадна книга не навчить,
а лиш навчає досвід і терпіння
й любов, що всіх рідних і єдинить".

Для тої цілі „погляньте в власне серце, а воно вам розскаже більше“, бо

„я в серце“ ваше „вложив наче в квас“
прісне тісто — творчі сили.“

„Значить і джерело життя ми маєм в собі“ „і щастя не ждімо, бо щастя не де, а в нас.“

Бо лиш в тому, що серце ваше чує,
чим груди повні, чим душа жива
у розкоші, любови й бажанню
в братерстві, у надії, у змаганню
до висших, чистих цілей є ваш рай“.

А тоді заглянемо

„У мрій квітчастую країну“,

тоді сповнимо найкраще слова Франка:

Vivere memento

і тоді

твойого я найкраща частка,
з тобою враз не ляже в гріб“.

Тому противний йому кождий, хто

„наложив печать на серце“,

Хто „сам без дружньої розмови — жиє для себе“. У такого не тільки „затруте серце“, але він ще „отруєю й плює“. Франко розуміє, що „люте горе калі-

чить наші душі, що ми не в силі вирвати

„з коренем ту коромолу,
що з малого гріх великий робить,
що нечайно брата братом гнобить,
щоб засісти з ворогом до столу.

Люте горе зробило з нас народ

„смілий у мріях, у вірі беззглядний,
в дійсности наче дитина безрадний",
який
„знав лише гнуться та жебрать та плакать".

А коли навіть гнівався, то не був се

„той гнів, що шаблюку стиска".

Се була

„лише злоба низька і сердитість рабська",

замість того, щоби памятати, що

„воля, слава, сила
відмірюються мірою борби"

і що ніхто ще

„плачем своєї долі не відпер".

Франко свідомий сього, що иншим не міг бути народ, як довго

„для нього поступу не було",
а
„всесвітнеє життя його минало",

а посеред нього, знай, цвили лиш „й пишалися“ тай досі пишаються чужі „гнізда культури“, що „з села всі соки ссуть“. Наслідок сього такий, що

„хліб і страва тут найстарша справа,
ціль всіх змагань, замислів, турботи,
мов родивсь сей люд лиш для роботи,
а на хліб вся праця йде кровава“.

А тимчасом бють на нього явно й тайно

„вороги непримиримі“,

і

„за кровавий труд заплатою єсть голод“
„волю й досі бє самоволі молот“,
„гонять за любов, за нравду висміваютъ“,
„втішиїї сумних, голодних ситі лають“,

і створюють „селища бідні, де непошиті хатки, обдерті й пусті стодоли“, де „люд темний, сумовитий, голий“, де „сірі, безутішні мгли стоять на нашім виднокрузі“, де „бідність, сльози вічні“, „труд безсонний в болю і натузі“, де „чорний хліб твердий, печений в спузі“, де „спів жалібний, мов вітри долішні“, де „круг нас міліони гинуть, мов та трава схне літом під косою“, де „від колиски аж по домовину“ люд живе „з бідою, наче брат з сестрою“, де „життя тяжким давить валом, на пни ломає силою страшною“, де „ще недосяглим ідеалом для міліо-

нів ситість, тепла хата", де „на лицях сльози ніби ралом борозди риють", де „зимна крата тюремна руки путає робучі", де „мруть з голоду бездомні сиротята", де „пишаються під небом блискучі гнізда розпусти, зопсуття й обмани і світ заражують", де „могучі стовпи отруту ллють в народні рани, думки кують, для прихотті своєї люд трупом стелють люті Тамерлани", де ллєсь „міліонів кров по прихоти панів царів", де темнота шириться з усіх місць, бо

„думка, свідомість народа,
то ворог лютий тих усіх,
чиї багацтва і вигоди
на поті й слезах людських
основані",

де „основу всіх основ людського серця, мову і волю і мисль і рідню матірню мову зневажують як дрантє", де ціла Україна—край „обдертий чужими і світом забутий".

———

Хоч як страшні, безвиглядні, прямо дантейські картини, всетаки питає нас Франко:

„Хиба-ж не звісно вам, що з рана
ваким зоря зійде румяна
найдужше все мороз смалить?

Та хоч вастелить він віконце,
то се лише знак, що швидко сонце
заблисне й землю отеплить.“

Хиба-ж не звісно вам,

„що як зглушите душу живу,
заговорить каміння“?

Хибаж не звісно вам, що

„розбуджена громадська сила
під гнетом дужшала?

Хибаж не звісно вам, що

„досить було одної згадки
про можність волі, щоб збудить
народній дух?“

Хибаж не звісно, що
„ще не погиб, хто із упадку в час встав“

бо хоч

„стяла нас доля, та не вбила силу живу“.

В тім напрямі мусить піти праця. Тверді ставить вона умови, але єдино можливі, єдино спасенні. „На згоду з підлотою“ не простягати руку, радше „зломитися ніж поклонитися злому“. І коли поставимо собі ціллю — людське і народне щастя і волю, то

„не від Бога те царство нам впаде
не святі його з неба знесуть,

але власний наш розум посяде,
сильна воля і спільний наш труд".

Треба забратися до довгої, утяжливої, за теж плідної суспільної праці, бо

„головно вона
одна лише може заповнить без дива
життя людини, бо вона одна
всіх сил, всіх дум, чуття, стремління людини
жадає, їх вичерпує до дна.
Вона одна бере нам все що днини
і все дає, бо вяже нас тіснійш
з людьми, як діти спільної родини."

Що поза сею працею, то манівці, то нігілізм,

„що дійсним вважа лиш власні мрії,
а мрією — природу, життя ціле".

Тоді створимо рай у нашім нутрі,

„гармонію чуття і волі,
думок і діл, бажання і знання",

тоді не заснемо „в постелі безучастя".

Бо

„лиш в праці мужа виробляєсь сила,
лиш праця світ таким, як є створила,
лиш в праці варто і для праці жить".

Франко бажає нам огню, „щоб ним слово налити", бажає громової власти, щоб нею „душі стрясать", бажає вічної страсти „правді служити, неправду палити".

Така праця переміниться в одну велику молитву, що своєю силою „небо боде", з такою „йдучи молитвою на перекір недолі", наближаємося „до світла, щастя і любви".

І не треба ритися „в землі, плисти" „по морю чи за морем" шукати „раю, щастя, супокою", шукати „того, що лиш в серці своїм, в любві взаїмній" можна „ізнайти".

Бо

„Чи ще мало в путах ми стоглали?
Мало ще самі себе не жерли?
Чи ще мало нас у ликах гнали?
Чи ще мало одинцем ми мерли?"

Тому до великого діла

„єднаймося, братаймося
в товариство чесне,
най братерством, щирими трудами
Вкраїна воскресне"!

Тут кождий яко

„добрий пастир власну душу
віддає за своє стадо".

Від такої праці - молитви не вільно нікому відтягнутися

„І якеж ти маєш право,
черепино недобита,
про своє спасення дбати
там, де гине міліон?

„Таж навіть
якби в рай ти так діставсь,
а твій рідний край і люд твій
на загибель би пішов, —
аджеж рай тоді для тебе
пеклом стане!"

Тут не пора на супокій, бо

„коли в робочу пору
в нашу хату й комору
закрадаєсь лиходій,
щоб здобуток наш розкрасти
ще й на нас кайдани вкласти,
чи й тоді святий спокій?"

і

„як стріла вже намірена в ціль
наострена до бою,
чи подоба стрілі говорить:
„я бажаю спокою?"

Ні, кличе Франко,

„що за нами, хай на віки
вкриє попіл життєвий".

Тепер для нас

„або смерть, або побіда!
Се наш оклик боєвий!
До відважних світ належить.
К чорту боязнь навісну,
кров і труд ось тут здвигне нам
нову, кращу вітчину!"

І тут як рефлекс минувшини пригадується тверде й рішуче слово Богдана

Хмельницького, яке він сказав в 1655 р. свойому кумови Любовицькому на Святоюрській горі:

„Поки стане нам шаблюк
і пищалі семипядні
не впадуть із наших рук,
поти йти ме на Вкраїні
чортів танець на взавід“.

Реальна дійсна праця, повна відповідальність за неї, те почуття, що на мені міліонів стан стоїть, мусить увійти в нашу кість і кров. Вона додасть нам великої сили, а її нам потреба, бо ми маємо труснути Кавказ, вперезатися Бескидом і покотити гомін волі Чорним Морем.

Кождий з нас великий спадкоємець Великого Вожда, котрий передав нам у наші руки все своє добро.

„Отсе рідня моя! Отсе моя держава,
мої терпіння всі, моя будучність, слава:
Дністер, Дніпро і Дон, Бескиди й Кавказ.
Отсе, сини мої, мій чудний рай — для вас!
Любіть, любіть його! Судьби сповниться [доля
І швидко власть чужа пропаде з сього [поля!

Не стане тих, що днесь на вас наругу зводять,
І щезне сила та, мов мгли нічні проходять!“

Бо наш народ, хоч покалічений і розбитий, се дуб, у котрого, що прав-

да, вяне листя, круг котрого „метіль гудить". Але

„се сил його не зможе підорвати,
а плід його приймесь і буде жить".

І плід цей постарається, що

„наче золото в горнилі
сей світ очиститься зовсім —
і чиста, в невечерній силі
засіяє правда й воля в нім!"

„Та хвиля світла вже біжить". І хоч може серед „тиші нераз прорветься плач народній", так кождий дальший плач буде „мов землетрясення віщун, той грім підземний".

І народ, той велитень закутий „побідить..."

„І вольний власний лан
ти знов орати-меш — властивець [свого труду
і в власнім краю сам свій пан".

І

„непобіджена злими ворогами
Україна встане,
встане славна мати-Україна,
щаслива й вільна,
від Кубані аж до Сяну
одна нероздільна!"

